

Usode Slovencev v vrtincu 20. stoletja

Uredili dr. Tamara Griesser Pečar in dr. Jelka Piškurić

Študijski center za narodno spravo
Ljubljana 2019

Zbirka Totalitarizmi – vprašanja in izzivi, 7

Usode Slovencev v vrtincu 20. stoletja

Uredili: dr. Tamara Griesser Pečar in dr. Jelka Piškurić

Založil in izdal: Študijski center za narodno spravo, Ljubljana 2019

Recenzenta: prof. dr. Darko Friš in prof. dr. Tomaž Kladnik

Lektoriranje in prevod: Megamoment, d. o. o.

Oblikovanje: Design Demšar, d. o. o.

Tisk: Tiskarna Present, d. o. o.

Naklada: 500 izvodov

Raziskovalni program št. P6-0380 je sofinancirala Javna agencija za raziskovalno dejavnost Republike Slovenije iz državnega proračuna.

Za znanstveno korektnost besedil odgovarjajo avtorji.

CIP - Kataložni zapis o publikaciji
Narodna in univerzitetna knjižnica, Ljubljana

Vse pravice pridržane. Noben del te publikacije ne sme biti reproduciran, shranjen ali prepisan v kateri koli obliki oziroma na kateri koli način, mehansko, s fotokopiranjem, snemanjem ali kako drugače, brez predhodnega pisnega dovoljenja izdajatelja.

Kazalo

Predgovor 5

Matevž Tomšič
Usoda slovenske nacionalne elite 7

Damjan Hančič
Avgust Praprotnik: od uspešnega industrialca do žrtve revolucionarnega nasilja 29

Tamara Griesser Pečar
Ciril Žebot in Akademski klub Straža 63

Mirjam Dujo Jurjevčič
France Balantič in Grahovo, kraj tragične smrti: od pesnika do vojaka 115

Renato Podbersič
Dr. Janko Kralj in njegova doba: Prispevek k poznavanju delovanja krščanskih socialcev na Goriškem 145

Jelka Piškurić
Jelka Mrak Dolinar: od vlaka z domobranskimi ranjenci do prestajanja kazni v kazenskih ustanovah za ženske 169

Neža Strajnar
Vekoslav Korošec (1896–1984): baptistični pastor, žrtev montiranega sodnega procesa 203

Mateja Čoh Kladnik
Jožef Košir in *Matjaževa vojska* v Sevnici 221

Andreja Valič Zver
Dr. Jože Pučnik (1932–2003): od političnega disidenta do očeta slovenske države 253

Viri in literatura 277

Predgovor

Turbulentno 20. stoletje je na Slovenskem pustilo globoke sledi in mnogi Slovenci so izkusili vsaj enega, če ne več totalitarnih ali avtoritarnih političnih sistemov. To stoletje so zaznamovali predvsem trije totalitarizmi: fašizem, nacionalsocializem in komunizem. Slovenija je doživela vse. S fašizmom se je najprej soočil zahodni del ozemlja današnje Slovenije, ki je z Rapalsko pogodbo iz leta 1920 pripadel Kraljevini Italiji. Tudi na slovenskem Koroškem, ki je bila po plebiscitu leta 1920 priključena Avstriji, je po anšlusu leta 1938 opazno zatiranje Slovencev. Še več gorja je Slovencem prinesla druga svetovna vojna. Po okupaciji aprila 1941 so si slovensko ozemlje razdelili trije okupatorji: Nemci, Italijani in Madžari. Čeprav so nastopali različno, je bil njihov cilj isti: etnično uničenje slovenskega naroda. Kot da ne bi bilo dovolj trpljenja, sta vzporedno z bojem proti okupatorjem potekali še državljanska vojna in revolucija. Bratomorna vojna in nasilni prevzem oblasti s strani komunistične partije po koncu vojne sta pustila rane, ki se niso zacelile do danes. Najhujše oblike kršenja človekovih pravic so se zgodile v prvem desetletju po koncu vojne, pozneje pa se je nadaljevalo omejevanje svobode izražanja in drugih temeljnih svoboščin.

Sistematično in množično kršenje človekovih pravic, ki je spremljalo opisano dogajanje, so seveda najbolj občutili posamezniki. Ne samo omejevanje pravice izražanja, svobode vesti, prepričanja in veroizpovedi, pravice do političnega udejstvovanja ali pravice do združevanja in zborovanja, v njihovo življenje so se boleče zarezali tudi nasilje, odvzem prostosti in premoženja ter kot najhujša kršitev nasilen odvzem življenja. Študijski center za narodno spravo, ki izvaja raziskovalni program Zgodovinsko-pravni vidiki kršitev človekovih pravic in temeljnih svoboščin na slovenskem ozemlju v 20. stoletju (P6-0380), sistematično preučuje kršitve človekovih pravic in temeljnih svoboščin v slovenskem prostoru ter značilnosti in različne oblike totalitarnih in avtoritarnih sistemov. Tudi monografija o usodah Slovencev v 20. stoletju je del tega raziskovalnega prizadevanja.

V eni monografiji je seveda težko zajeti vse značilnosti in pojave, ki spremljajo kršitve človekovih pravic. Avtorji so se v svojih prispevkih usmerili na usode izbranih posameznikov, ki so zaradi svojega delovanja občutili ost vsakokratnega političnega sistema. Skozi njihove življenjske zgodbe skušajo predstaviti posamezne vidike kršitev človekovih pravic in temeljnih svoboščin na Slovenskem. Študije primerov zato vključujejo različna zgodovinska obdobja in pokrajine. Predstavljeni so tako obdobje med obema vojnama kot tudi druga svetovna vojna in čas druge Jugoslavije. Posamezniki, ki so vključeni v monografijo, so prav tako predstavniki različnih položajev in poklicev. Nekateri so zavzemali vidno mesto v družbenem življenju svojega okolja, pri drugih je bila za uvrstitev v monografijo pomembna njihova izkušnja.

Kršenje človekovih pravic je pomemben barometer za razumevanje družbe, političnih sistemov in njihovih ideologij. Monografija je nastala v prepričanju, da individualne usode zavzemajo pomembno mesto v razumevanju kolektivnega dojemanja preteklosti.

Ljubljana, oktober 2019 dr. Jelka Piškurić